

ביטול לגבי טומאת משא (בכורות כג)

גליון 508

איתא במשנה בדף כא: ר"א בן יעקב אומר בהמה גסה ששפעה חררת דם הרי זו תקבר ופטורה מן הבכורה. ופירש"י הרי זו תקבר החררה דאסורה בהנאה דשמא ולד זכר היה שנימוק וקדוש בבכורה ביציאתו. ובגמ', תני רבי חייא אינה מטמאה לא במגע ולא במשא. ובדף כב. אמר רבי יוחנן משום ביטול ברוב נגעו בה. ופירש"י שבטל הבשר ברוב דם וגנינים שיוצאין עמו. מבואר דמחמת ביטול ברוב אינו מטמא כלל. ובהמשך הגמ', אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה הלוקח ציר מעם הארץ משיקו במים וטהור וכו' מיעוטא דמיא הנך בטלו להו ברובא. ולכן אין חשש טומאה מצד המים שיש בציר. אמר רבי ירמיה לא שנו אלא לטבול בהן פתו אבל לקדירה לא, מצא מין את מינו (שיש מים בקדירה) וניעור. וחוזר הציר להיות טמא מחמת המים שבו. מבואר דלמרות שהמים התבטלו, אם יצטרפו אח"כ עוד מים, הם חוזרים וניעורים. ובדף כג. איתיביה אפר כשר שנתערב באפר מקלה הולכין אחר הרוב לטמא, ואי רובא אפר מקלה הוא לא מטמא. ואי אמרת טומאה כמאן דאיתיה דמי (ולכן חוזר וניעור) נהי דבמגע לא מטמא, לטמא במשא. הא אתמר עלה אמר ר' יוסי ברבי חנינא טהור מלטמא במגע אבל מטמא במשא. ופירש"י (בד"ה ואי אמרת טומאה) נהי דהאי אפר במגע לא מטמא דכיון דרובו טהור אמרינן באפר מקלה נגע שהוא הרוב אבל במשא מיהא ליטמא דהא מ"מ הטומאה נשא והסיט. והיינו דבמגע שנוגע במקום מסוים יש לתלות שנגע בחלק מן הרוב אבל במשא שמרים את הכל בפעולה אחת, אם הטומאה נמצאת ולא מתבטלת לגמרי הרי שנשא את הטומאה ולכן נטמא. והאמר רב חסדא נבילה בטילה בשחוטה וכו' נהי דבמגע לא מטמא, לטמא במשא וכו'. אמר ר' יוסי ברבי חנינא טהור מלטמא במגע אבל מטמא במשא. והקשו בתוס' (בד"ה נבילה בטילה בשחוטה) ותימה אי דנגע בכל הזיתים אמאי טהור, דאפי' נגע בכולו משמע דטהור דומיא דמשא. ומיהא היכא דלא נגע כולו בבת אחת אלא נגע בזה וחזר ונגע בזה אפשר דטהור כיון דבכל פעם שנוגע אין יודע שיהא נוגע בטומאה ולא הוי נמי ספק טומאה ברה"י כיון דבטלה ברוב. בתוס' הקשו דאם נגע בכל החלקים בבת אחת למה אינו נטמא כמו שנטמא במשא. ברמב"ם (פ"א אבות הטומאה ה"ז) כתב נבילה שנתערבה בשחוטה, אם רוב מן השחוטה בטלה הנבילה בשחוטה ואין הכל מטמא במגע אבל אם נשא נטמא. וכתב בכס"מ ומדברי רבינו משמע שאפילו נגע בכל הזיתים ביחד טהור. ויש לתמוה מאי שנא ממשא. הרי שהקשה הכס"מ על הרמב"ם כמו שהקשו בתוס'. והביא הכס"מ דהר"י קורקוס כתב שכיון שטומאה על ידי נגיעת בשרו בטומאה וכל זית הוא בפני עצמו חשיבא כל נגיעה באפי נפשה כי כל נגיעה ונגיעה מחולקת היא לבדה ובכל זית יש נגיעה בפני עצמה כי הבשר הנוגע בזית זה אינו נוגע בזית זה, וחשיב כנוגע וחוזר ונוגע אבל נושא ביחד אין מקום לחלק בזיתים ולעשותו כנושא כל זית בפני עצמו וקל להבין. וכן נראה דעת רבינו, עכ"ל. והיינו דבמשא יש פעולה אחת שיש בה ודאי טומאה משא"כ במגע שיש בו הרבה מגעים בבת אחת וכל מגע בפני עצמו הוא ספק ומחמת הרוב נחשב כטהור. והקשה בכס"מ ואם תאמר מאי שנא דבחררת דם דבסמוך דמשום ביטול ברוב אינה מטמאה לא במגע ולא במשא והכא אין ביטול מועיל אלא למגע ולא למשא. ותירץ הר"י קורקוס דחררת דם שאני שבטל ביטול כי נתערבה החררה בדם וגנינים ונמחית בהם והוי הכל כמו הדם והגנינים ואין כאן עוד דבר שיטמא אבל כאן אין לומר כן דבאפי נפשה קאי אלא שאינה ניכרת. ולכאורה ביאור דבריו הוא דשאני ביטול יבש ביבש מלח בלח, דבלח בלח יש ביטול המציאות ולכן גם במשא אינו מטמא משא"כ ביבש ויבש שכל הפירורים קיימים בפני עצמם הרי שהם נמצאים אלא שבטלים

מן הדין, ובמשא שנושא כולם יחד הרי הוא נטמא. וכן כתב במשנת רבי אהרן (חולין סי' ט אות ה) דהרמב"ם ס"ל דבחררת דם הוי ביטול המציאות ולכן אינו מטמא במשא.

אלא דקשה מסוגיין, שהגמ' לא תירצה כן דהא הקשתה הגמ' בדף כג מהא דשפעה חררת דם דנהי דבמגע לא מטמא תטמא במשא, ואישתיק. ולא תירץ לו דשאני לח בלח מיבש ביבש. מבואר או דלא שאני או שגם בחררת דם אין זה כלל בלח בלח אלא שיש חררה של בשר שמעורבת עם הדם והגנינים אבל עדיין קיימת. וכן הקשה במשנה למלך (פ"א משכב ומושב הל' יד בד"ה עוד נראה) וז"ל שדברי רבינו תמוהים כפי הסוגיא הנזכרת בפ"ג דבכורות דהתם מדמו ההיא דחררת דם לההיא דנבילה שנתערבה בשחוטה.

וגם השפת אמת בסוגיין הקשה דציר במים ג"כ הוי לח בלח ובכל זאת הבינה הגמ' דקיימים המים בתערובת. הרי שסברה הגמ' שאין לחלק בין לח ליבש.

ובמרכבת המשנה כתב דמסקנת הגמ' היא דקשיא ולא אמרה תיובתא. וממילא אפשר לומר שזה גופא כוונת הגמ' שאפשר ליישב שחלוק לח בלח מיבש ביבש.

ובספר הערות (להגריש"א) כתוב דכשנתבונן בלשונו של הר"י קורקוס אפשר דאין כוונתו לכך (כהמל"מ) דבוודאי לח בלח ג"כ בטומאה כמאן דאיתא דהדבר במציאות קיים ועומד אלא שאינו נראה ומה איכפ"ל דלח הוא. ודוקא בחררת דם אפשר דשאני דנתערבה החררה בדם וגנינים ונמחית בהם דהיינו שאיבדה כל צורתה ומהותה, בזה יסבור הרמב"ם דטומאה כמאן דליתא. וכיון שמסקנת הגמ' בקשיא ולא בתמיהה (דהיינו בתיובתא) סבר הרמב"ם דאפשר לחלק בזה גם נגד ס"ד של הגמ' דדימתה הדברים להדדי.

והנה בהא דנבילה בטילה בשחוטה דאמר ר' יוסי ברבי חנינא שטהור מלטמא במגע אבל מטמא במשא, ולמדו מזה דהאיסור איתא ולכן חוזר וניעור, מבואר בתוס' (בד"ה נבילה) דטומאת משא גופיה ליתא אלא מדרבנן דהא נתבטל ברוב. כל הדין שמטמא במשא כשיש ביטול ברוב הוא מדרבנן.

ובחתיכת איסור שנתערבה ברוב היתר נחלקו הראשונים האם מותר לאכול כל החתיכות כאחת, דשיטת הרשב"א שאסור אבל הרא"ש ס"ל שנתבטלה לגמרי ומותר לאכול כולן אפילו בבת אחת. וז"ל (חולין פרק ז סי' לז) דגזירת הכתוב היא דכתיב אחרי רבים להטות הלכך חד בתרי בטיל ונהפך האיסור להיות היתר ומותר לאוכלן אפילו כולן כאחת, עכ"ל. והקשה הרא"ש מסוגיין דמבואר דבמשא נטמא. ותירץ משום דלא דמי טומאה לאיסור דבטומאה יש שני מיני טומאות מגע ומשא, ולאותה טומאה שראוי שיטמא כגון משא שהרי הוא נושא את כולן לענין זה לא נתבטל אע"פ שלענין מגע נתבטל אבל לענין איסור אם נשאר בו שום צד איסור לא היה מותר באכילה אלא ודאי אמרה תורה אחרי רבים להטות ונעשה המיעוט כרוב ולא נשאר בו שום איסור אלא אחר שריבה עליו מינו חוזר וניעור והוה ליה כאילו ניכר ואין כאן עוד ביטול. וכתב בשערי ישר (שער ג פרק ח) דהרא"ש חולק על התוס' בסוגיין וס"ל דבמשא מטמא מדאורייתא.

אלא דיש לעיין בסוגיין לפי הרא"ש, דלרא"ש יוצא שלגבי משא מעולם לא היה ביטול. ולגבי מגע או איסור הוי ביטול רק דחוזר וניעור כי שוב ניכר. אבל בסוגיין משמע שלאחר שחידש ר' ירמיה שבציר מצא מין את מינו וניעור הרי שהטומאה איתיה אז ה"ה לגבי טומאה במשא שטמא. ומשמע שאם היינו אומרים שאינו חוזר וניעור לא היה מטמא במשא. והרי לפי הרא"ש אין כאן שום ביטול כלפי טומאת משא.

ועפ"י מה שנתבאר דבלח בלח יש לומדים דהוי ביטול המציאות, י"ל דגם אם טומאת משא שונה ואין בה ביטול זה הכל אם ישנה במציאות אלא דיש דין ביטול, על זה אמר הרא"ש דלא חל שום ביטול כלפי משא אבל אי הוי ביטול המציאות אז גם במשא לא יטמא דהא הטומאה אינה קיימת יותר. וזהו שתלו בסוגיין דאי חזינן דחוזר וניעור וישנו במציאות אז במשא צריך שיטמא כי אז לא חל בו ביטול כלל.

ויתרה מזו דהא הגמ' מדמה גם לאפר שהתבטל וגם לבשר נבילה שהתבטל ושם לכאור' אין ביטול במציאות (ובאפר יש לדון דהוי כמו קמח ובקמח ואכמ"ל). וע"כ דלאו דוקא בביטול במציאות אלא דס"ד דבכל ביטול נהפך המיעוט לרוב ואינו קיים יותר וממילא גם במשא לא יטמא. ועל זה קאמרי בגמ' דהאיסור קיים רק דחל בו דין ביטול ולכן יכול להיות חוזר וניעור כי אז הביטול פקע כי שוב הוי ניכר. ונתחדש בגמ' שהיות וכל הביטול הוא בדין אז כלפי משא אין כאן ביטול כלל כי הרי הוא קיים ובפעולה אחת נושא הכל.